

Kiegészítő ismeretek Az egyetemes román kori művészet című fejezethez

Az antikvitás óta a román építészet jelenti az első monumentális stílust.

A várak természeti adottságaiknál fogva jól védhető helyeken, magaslatokon, hegycsúcsokon, vízzel vagy mocsárral körülvett területen épülnek. Kiinduló magjuk általában viszonylag kis alapterületű, többszintes toronyépület, a csak védekezésre és végső menedékül szolgáló öregtorony, ill. a várúr lakóhelye, a lakótorony. A tornyok körül a várfallal körülvett területen fokozatosan további szállás- és gazdasági épületeket emelnek, közöttük legigényesebb a főúr lakó- és fogadóterme, a palota. Gyakran külön kápolna is épül. A várterületet tornyokkal is megerősített kőfalak, árkok és földsáncok veszik körül.

A városok gyakran várak körül, a várhegyek lábánál vagy utak csomópontjainál, folyók átkelőhelyeinél, sokszor római városok romjain épülnek. Az utcák keskenyek és a jobb védhetőség érdekében zezugosak, kanyargósak. A növekedést gátló falak miatt a lakosság számának állandó növekedésével jelentkező helyhiányon egyre sűrűbb, emeletes beépítéssel segítenek. A sűrűn beépített városok következménye a súlyos járványok gyakori pusztítása. Vízvezeték és csatornázás kevés városban készült. A falvak részben a hűbérurak várai körül, kolostorok mellett vagy szabad területen, a városokénál lazább beépítéssel települnek. A lakosságnak támadások elleni védelmet többnyire a templom és az e körül fekvő temető megerősített fala nyújt. A lakóházak többségükben igénytelenek. A parasztság és a szegényebb városi lakosság sárkunyhókban és faházakban lakik. A városi többszintes lakóházak is jobbára fából vagy favázás téglafalakkal épülnek, a részben vagy egészen kőből falazott házak ritkábbak. A helyszűke miatt zárt sorúan.

Alaktan és technika

A román kor építetői elsősorban az egyház, az uralkodók és a hűbérurak. Az egyházi épületek (főként székesegyházak és jelentősebb kolostoregyüttesek) építését is gyakran az uralkodók rendelik el és támogatják. A kolostorokat és templomukat kezdetben tapasztalt szerzetesek tervezték, és a kivitelezést is ők irányították. A szerzetesrendek építkezéseikkel a megtérített népek országaiban az építési kultúrát is terjesztették. De a papi irányítás mellett is gyakran szakmájukban képzett, komoly művészi tehetségű világi mesterek is végzik a tervezést és a kivitelezést. A legfontosabb szerep művészi szempontból is a kőfaragóknak jut. Ezek között Európa-szerte szép számmal található Észak-Itáliából, Lombardiából. A román kor nagy templom- és kolostor-építkezésein kezdenek kialakulni a középkor jellegzetes építőműhelyei, az ún. építőpáholyok. A kőfaragók az általuk faragott kőelemeket elszámolás céljából is nevük helyett egyéni vésett jelükkel, mesterjeggyel jelölték meg. A mesterség családon belül öröklődik. Az uralkodók, főurak és főpapok, valamint a szerzetesrendek nemzetközi kapcsolatai révén a mestercsoportok Európa távoli részeibe eljutnak, és terjesztik a területenként eltérő, jellegzetes formákat, stíluselemeket, szerkezeti megoldásokat és kivitelezési fogásokat.

Cluny: harmadik bencés apátsági templom. A nagy jelentőségű apátság indította el a X. századtól a rend megújítását eredményező reformot. Két korábbi templom helyén 1088 és 1225 között épült az apátság jelentőségét kifejező hatalmas

harmadik templom, amelynek csak csekély része maradt ránk. Ezenkívül számos faragványtöredéket, közöttük figurális díszű oszlopfejeket őriztek meg. Vézelay: **Sainte-Madeleine templom**. A bencés rendi templom a spanyolországi Compostelába vonuló zarándokok befogadására a XII. század első felében épült. Szentélyét 1200 körül már gótikus stílusban építették újjá.

Vézelay, Sainte-Madeleine templom

A Franciaországból telepített magyarországi apátságoknak, így a fennmaradt bélapátfalvi templomnak és alapjaiban megőrzött kolostorának is Fontenay volt a mintaképe. Provence területén a római építészet számos emléke maradt fenn. Ezek hatása a román stílusú építészet kompozícióiban és formáiban, antikos párkányok és korintuszi jellegű oszlopfejek alkalmazásában és a boltozásokban is jelentkezik.

A főhomlokzatok jellegzetes eleme a római diadalívek hatását tükröző egy- vagy háromnyílású kapuzat. Ez utóbbiak legszebb példája a csak részben fennmaradt Saint-Gilles-i bencés apátsági templom nagyszabású, szobor- és dombormű-díszes hármaskapuzata a XII. század első feléből.

A Saint-Gilles-i bencés apátsági templom

Művészet, kultúra

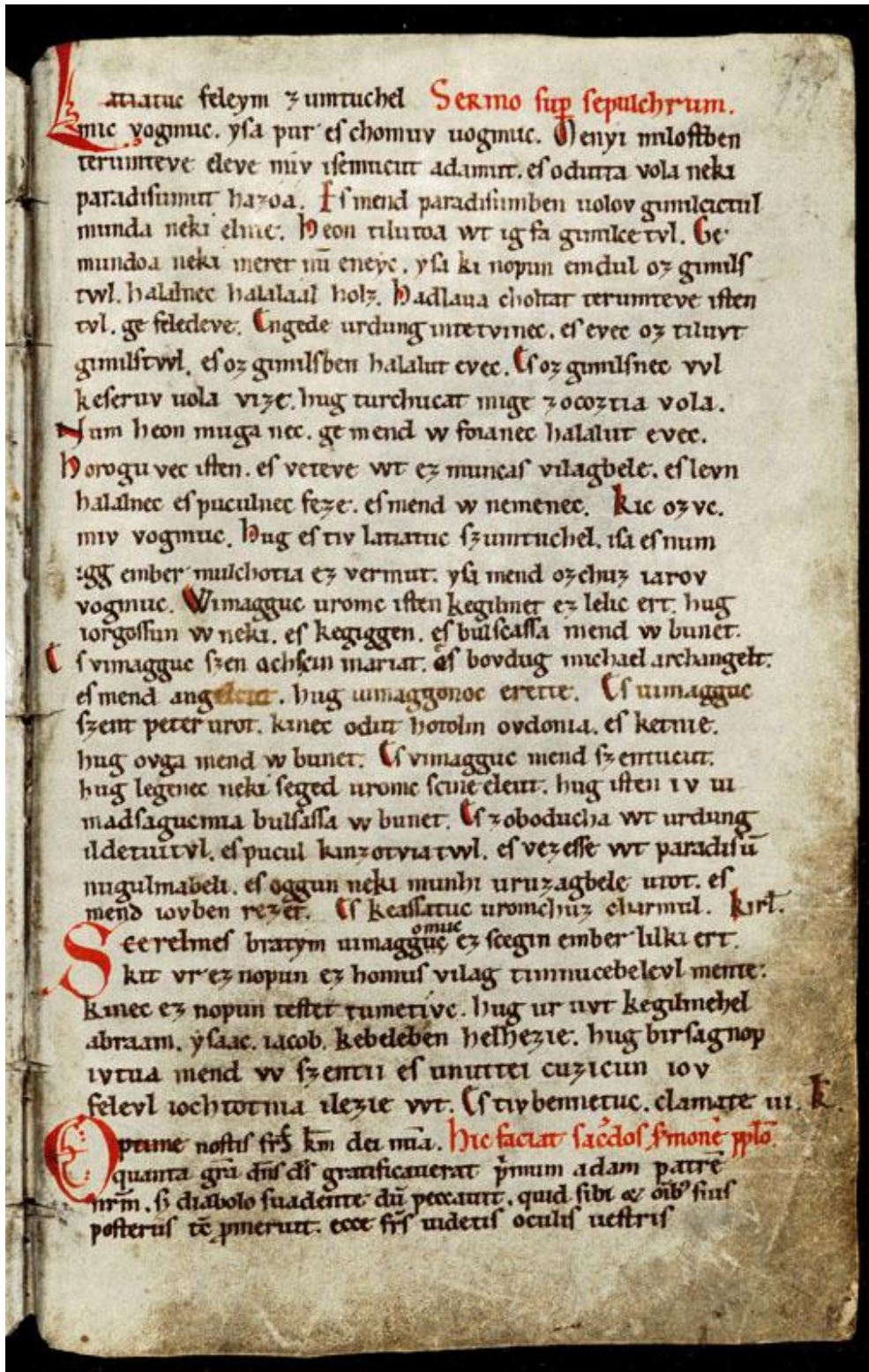
A középkor korai évszázadaiban a tudományos fejlődés megreked. A kereszténység felfogásának megfelelően minden tudomány forrásává a Biblia válik. Ennek ellenére hat a római kulturális örökség, majd arab közvetítéssel a görög tudomány és filozófia is. Ebben, és a mezőgazdaság, valamint a technika fejlesztésében a szerzetesség jelentős szerepet játszik. A munkamegosztás fokozatos kialakulása a kézműipar újraéledését, tökéletesedését, gyakorlati találmányok és eljárások bevezetését és elterjedését eredményezi. A szinte kizárólag vallásos egyházi irodalom mellett történelmi munkák, részben pusztán eseményeket feljegyző kolostori évkönyvek, részben elbeszélő krónikák is keletkeznek. A világi irodalmat, a lovagságot és eszményeit dicsőítő költészet, az antik irodalomból átvett és átformált, a valóság talajából fakadó elbeszélések képviselik. A lovagi irodalom kiemelkedő emlékei a XI. századi francia Roland-ének és a XII. századi német Nibelung-ének. Hazánk e korból fennmaradt kevés, kizárólag latin nyelvű irodalmi emléke – közöttük Anonymus krónikája a XII. század végéről – közül kiemelkedik a XII. századi Halotti beszéd, az első ismert, összefüggő magyar nyelvű prózai szöveg.

A Gesta Hungarorum részlete

A Halotti beszéd

Az egyház tanításait közvetíti közérthető, egyszerűsített alakban, a többségükben írni-olvasni nem tudó embereknek, részben általánosan ismert jelképek, szimbólumok alkalmazásával. Jobbára ó- és újszövetségi jeleneteket vagy szentek legendáit ábrázolja. A kőszobrászat alkotásai túlnyomó részben az egyházi épületek, templomok és kolostorok díszítésére készülnek, és ezek leghangsúlyosabb és legszembeűnőbb részein helyezkednek el. Itáliában tovább virágzik a mozaikművészet is.

Robert de Jumiéges sacramentoriumából. Az angol román kori miniatúrákon az ír hagyományt tükrözi a kelta kompozíciókra jellemző kolorit és dinamizmus. Ezért és sajátos színskálája miatt alapvetően eltér a korabeli német kódexek illusztrációitól.

A román korban az ábrázolás néhány lényeges vonásra összpontosul. A beszédes mozdulatokhoz komoly kifejezés társul. Ennek érdekében elfogadják az elrajzolást és a túlzást. A színnek, akárcsak a vonalnak elsődleges szerepe a hangsúlyozás. A szobrászathoz hasonlóan a román kor festészete is lemond a klasszikus antikvitás kiegyensúlyozott arányairól. A környezetet és a háttérrel ennek szellemében elhanyagolják vagy leegyszerűsítik. Egy jelenet színtere mindössze néhány elemből áll: házból, toronyból, félkörívből. Az ábrázolt bútordaraboknak, mint például a trónnak vagy az olvasópultnak mindig szimbolikus jelentősége van. Expresszív formulákkal, sematikusan jelenítik meg a tájat, például kis fákat festenek kerek lombkoronával. A talajt, a tengert és az eget egyszerű hullámvonalakkal vagy sávokkal érzékeltetik. A jelenetet a legkülönbözőbb stilizált geometrikus és virágmotívumokból álló frízek, sávok keretezik. Gyakran alkalmaznak ornamentális motívumokat, hogy a pompa és a szépség képzetét keltsék. A stilizált ruhák általában bizánci minták követéséről tanúskodnak. Nagy jelentőséget tulajdonítottak a stilizált arcoknak és a hatásosan leegyszerűsített kezeknek. A kompozíciót egyszerű, geometrikus elképzelések szerint tagolják. A stílus jellemzője a szimmetria és a kiegyensúlyozottság, amit apró eltérésekkel tesznek élénkebbé. Gyakori fogás a ritmikus sorolás és a páronkénti megfeleltetés. A román kori művész az egyértelműség kedvéért minden alak kifejezését a tipikusra korlátozza.

A figurákat kevés, világos mozdulat és érthető attribútumok jellemzik (például könyv, a keresztény tanítás foglalatja). A szentek dicsfényt és attribútumot kapnak, az evangélistákat szimbólumaik helyettesítik (angyal, oroslán, ökör, sas). A vallásos tartalmat zordon komolysággal ábrázolják. A román kompozíció alapja az egyszerű geometrikus séma: kör, ovális, háromszög. A színek nem naturalisztikusak; gyakran igen élénk színkombinációkat használnak: vörös-kék, fekete-fehér, zöld-barna. A bíbor, a skarlátvörös és az arany a legfőbb méltóságot szimbolizálja.